

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'G'G'
SAAMELAISKÄRJÄT

LAUSUNTO

14.10.2022

Dnro: 512/D.a.2/2022

Maa- ja metsätalousministeriö
Lausuntopalvelu.fi sivustolla julkaistu lausuntopyyntö

Kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman 2030 ehdotusluonnos

Viite: VN/22704/2021

Aluksi

Maa- ja metsätalousministeriö pyytää lausuntoa kansallisen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelman 2030 ehdotusluonnokseen. Tavoitteita esitetään 24 kpl ja niiden saavuttamiseksi yksilöidään seurantamittarit, toimenpiteitä ja toimenpiteiden vastuutahot, rahoitus ja aikataulu. Lisäselvitystä vaativien toimenpiteiden pohjatyö aloitettaisiin luonnoksen mukaan noin vuonna 2026. Suunnitelman lähtökohtana on, että toimenpiteisiin tarvittava valtion rahoitus toteutuu julkisen talouden suunnitelmien ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen ja henkilötyövuosimäärien puitteissa.

Saamelaiskäräjät on osallistettu suunnitelman laatimisen järjestämällä keskustelutilaisuus, joka pidettiin elokuun lopulla (30.8.2022, tilaisuudesta laadittu muistio ei vielä ole saatavilla).

Lausunto on jaoteltu lausuntopyynnössä eriteltyjen kysymysten mukaisesti.

Huomioiko kansallinen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelma 2030 kaikki tarvittavat näkökohdat?

Suomi on sitoutunut perustuslaissa (17.3 §) saamelaisten oikeuksien turvaamiseen. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 8/1976, myöh. KP-sopimus) ja perustuslain 17.3 § edellyttävät viranomaisilta aktiivisia toimia turvata ja edistää saamelaisten perinteisten elinkeinojen ylläpitämistä ja kehittämistä, niin että ne säilyvät elinvoimaisina myös tulevaisuudessa. Saamelainen perinteinen poronhoito on biodiversiteettisopimuksen artiklassa 10(c) tarkoitettua alueen luonnonvarojen perinteistä käyttöä sekä artiklan 8(j) nojalla suojattua saamelaisten biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön kannalta merkittävää tietämystä ja käytäntöä.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset ilmenevät enenevästi saamelaisten kotiseutualueen luonnonolosuhteissa ja saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisessa, aiheuttaen heijastevaikutuksia mm. ruokaturvaan ja saamelaisnuorten tulevaisuudenuskoon. Saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutuminen on keskeinen saamelaisen kulttuurimuodon ylläpitämiseen ja kehittämiseen kohdistuva haaste. Kansallisessa sopeutumissuunnitelmassa on selkeästi tuotava esille saamelaisten olemassaolo alkuperäiskansana sekä kansallisena kielellisenä ja kulttuurisena vähemmistönä ja annettava saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumiselle vastaavasti sen edellyttämä painoarvo. Tämän vuoksi suunnitelmassa on myös tarpeen yksilöidä tavoitteita ja toimenpiteitä saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumisen tukemiseksi. Ilmastolain (423/2022) säätämisen myötä on otettu tärkeä askel saamelaisten oikeuksien turvaamiseksi ja ilmastonmuutoksen saamelaiskulttuurille aiheutuvien vaikutusten hallitsemiseksi.

'Kansallisen tason strateginen suunnittelu ja ennakointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Saamelaisten oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi on tarpeen yksilöidä suunnitelmassa saamelaisia, saamelaisten perinteisiä elinkeinoja ja saamelaisyhteiskuntaa koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä sovitettuna kansalliseen tavoitekehikkoon. Saamelaiskäräjät esittää seuraavia täydennysehdotuksia suunnitelman tavoitteisiin. Tavoitteen 2 toimenpidettä 2.1 täydennetään kirjauksella saamelaisen ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelman vastuutahon selvittämisestä, esimerkiksi viitaten oikeusministeriöön, jonka hallinnonalalla Saamelaiskäräjät toimii: *OM selvittää saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelman laatimisen vastuutahon vuonna 2023*. Tavoitteen 2 toimenpidettä 2.2 täydennetään kirjauksella saamelaisen ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelman valmistelusta: *Saamelaisten ilmastonmuutokseen sopeutumisohjelma laaditaan yhteistyössä saamelaisten edustuselinten kanssa ja sopeutumisohjelman vuosittainen seuranta aloitetaan*. Toimenpiteellä 2.2 on suunnitelmaluonnoksen mukaan tarkoitus täydentää toimenpiteen 2.1 ja seurantaan koskevan tavoitteen 24 toimeenpanoa ja sen vastuutahot ovat MMM; STM; PLM; YM; TEM, hallinnonalojen virastot ja muut organisaatiot, muut yhteistyötahot. Ehdotettu kirjaus sopii toimenpiteen tarkoitukseen eikä edellytä vastuutahojen lisäämistä.

'Ruoka- ja ravitsemusturva' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Saamelaisten ruoka- ja ravitsemusturvaan kuuluu luonnontuotteiden saatavuuden varmistaminen ja poro-, riista- ja kalatalouden edellytysten ja tuottavuuden turvaaminen saamelaisten kotiseutualueella. Nämä lukeutuvat maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan alkutuotannon muotoihin. Poro- ja riistatilojen ilmatoruuskien hallintakyky kuuluu sopeutumis suunnitteluun, kuten myös poronhoitajien turvallisuuteen maastossa vaikuttavien pelastuspalvelujen saavutettavuus ja saatavuus.

Ruoka- ja ravitsemusturvaan liittyy läheisesti luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen suojeleminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Edelleen ruoka- ja ravitsemusturvaan vaikuttaa avainlajien kantojen hyödyntämisen kestävyys.

Saamelaiskäräjät ehdottaa em. alkutuotannon muotojen luontoperustaisuuden ja siten hallinnonalojen poikkileikkaavuuden vuoksi teemaan tehdään täydennys joko tavoite- tai toimenpidetasolle. Täydennys voisi esimerkiksi olla seuraava: Selvitetään nykyisten kansallisten suunnitelmien ja ohjelmien kattavuutta koskien luonnontuotealaa sekä poro-, erä- ja kalataloutta suhteessa näiden edellytyksiin sopeutua ilmastonmuutokseen ja hallita ilmastonmuutokseen liittyviä riskejä sekä laaditaan tarvittaessa uusia kansallisia suunnitelmia ja ohjelmia.

'Kuivuusriskien hallinta, luonnonvarojen käyttö ja hoito, luonnon monimuotoisuus ja luontopohjaiset ratkaisut' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Saamelaisten kotiseutualueen porolaitumet kuuluvat uusiutuviin luonnonvaroihin. Laidunten kestävä käyttö edistämiseen tähtäävät tulevat porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat. Nämä voinee mainita tässä yhteydessä. Paimentamisen ja laidunkierron edellytysten ylläpitäminen on tärkeää suhteessa luonnon monimuotoisuuden suojelemaan. Etenkin talvikauteen ml. kevätalvi kohdistuu etenkin tunturialueilla, mutta myös muualla suojelealueilla enenevä maastoliikennepaine. Olisi tärkeää selvittää edellytyksiä luontomatkailun ja eräturismin hallinnalle, jotta turvataan luonnonsuojeluarvot sekä saamelaisten mahdollisuudet harjoittaa tuloksellisesti perinteisiä elinkeinojaan poronhoitoa, metsästystä ja kalastusta.

'Kulttuuriperinnön ja –ympäristön suojele' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Saamelaisille ilmastonmuutokseen sopeutuminen on myös kulttuurinen muutosprosessi, ei vain toiminnallinen ja taloudellinen. Tämä poikkileikkaavuus on esimerkiksi poronhoidon ja saamelaiskulttuurin suhteen tunnistettu suunnitelmaluonnoksen ilmastonmuutoksen seurauksia käsittelevässä osuudessa. Samassa osuudessa on tunnistettu ilmastonmuutoksen vaikutusten laaja- alaisuus saamelaisille. Saamelaiskäräjät näkisi johdonmukaiseksi, että saamelaiseen kulttuuriympäristöön kohdistuvat muutokset ja muutospaineeet huomioitaisiin sopeutumissuunnittelun tavoitteissa ja toimenpiteissä. Saamelainen kulttuuriympäristö on luonteeltaan luonnonympäristöön kiinnittyvä ja käsittää näkymättömiä, tiedonvaraisia elementtejä, kuten paikannimistö tai luonnonvarojen hyödyntämistä ohjaava tapaoikeus. Saamelaiskulttuuriin kuuluu luonnon- tuotteiden hyödyntäminen ja poronhoito, metsästys, kalastus ja keräily sekä näitä hyödyntävä käsityö. Saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytykset ovat jo muuttuneet ilmastonmuutoksen seurauksena ja on selvää, että muutokset jatkuvat. Luonnonsuojelun ja luonnon monimuotoisuuden kestävä käytön edistämisen kautta suojellaan saamelaista kulttuuriympäristöä. Kulttuuriympäristö muodostaa raamin saamelaisten perinteisen tiedon kehittymiselle ja siirtämiselle seuraavalle sukupolvelle.

Saamelaiskäräjät ehdottaa tavoitteen 15 seurantamittareihin lisättäväksi saamelaisen kulttuuriympäristön suojele ja toimenpiteen 15.2 kohdalle tulevaan kuvaukseen lisättäväksi saamelaiseen kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöön kohdistuvat ilmastonmuutoksen vaikutukset. Vastuutahona voinee olla oikeusministeriö yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Saamelaiskäräjien, Saamelaismuseo Siidan ja saamelaisen ilmastoneuvoston kanssa.

'Alue- ja kuntatason ilmatoriskien hallinta' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

On tärkeää varmistaa pelastustoimen maastopelastuksen saatavuus ja saavutettavuus. Luontomatkoilupalvelujen monimuotoistuminen, luonnossa liikkumisen yleinen lisääntyminen ja poronhoitotyön turvallisuuden varmistaminen edellyttävät varautumista maastopelastustehtäviin ääreissä sääolosuhteissa ja pitkien etäisyyksien päästä.

'Sopeutumisen seuranta ja arviointi' ja siihen sisältyvistä tavoitteista ja toimenpiteistä oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Kirjallisuudessa on esitetty saamelaiskulttuurin kohdistuvien ilmastonmuutoksen vaikutusten seuraamiseen soveltuvia mittareita. Nämä tulisi koota ja arvioida. Sopeutusohjelman seurannan sopiva aikaväli on vuosittain saamelaisten sopeutumisen osalta.

Lisäselvitystä vaativat toimenpiteet oman toimialanne tai toimintanne näkökulmasta

Saamelaisten ilmastonmuutoksen sopeutusohjelman tuominen kansalliseen ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmaan on myönteistä. Sopeutusohjelman laatiminen aloitettaisiin sopeutumissuunnitelman välitarkastelun yhteydessä noin vuonna 2026. Ilmastonmuutoksen aiheuttamien vaikutusten vuoksi on sopeutusohjelmaa koskeva pohjatyö aloitettava pikaisesti eli vuoden 2023 aikana. Esimerkiksi viime vuosina poronhoitoon kohdistuneet vaikeat olosuhteet ja niitä seuranneet vahingot ja tuhot alleviivaavat tätä.

Sopeutusohjelmaa koskeva pohjatyö voidaan sovittaa yhteen saamelaisen ilmastoneuvoston järjestäytymisen kanssa, kuten suunnitelmaluonnoksessa esitetään. Sopeutusohjelman valmistelun aloittaminen ei kuitenkaan ole ilmastoneuvostosta ja sen tulevaisuudessa tuottamasta tietopohjasta riippuvaista, koska sopeutusohjelman vastuutaho olisi todennäköisesti muu taho ja tietopohjaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista ja sopeutumistarpeista on jo tuotettu (vrt. Näkkäläjärvi, Juntunen & Jaakkola, 2020. SAAMI – Saamelaisen sopeutuminen ilmastonmuutokseen - hankkeen tieteellinen loppuraportti. Valtioneuvoston

selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:25; FAO and Alliance of Biodiversity International and CIAT, 2021. Voices from Arctic nomads: an ancestral system facing global warming. Reindeer herding food system of the Inari Sámi people in Nellim, Finland. Julkaisussa: Indigenous Peoples' food systems: Insights on sustainability and resilience in the front line of climate change. Rome; kts. myös: *Ilmastomuutokseen sopeutumisen ohjaukset, kustannukset ja alueelliset ulottuvuudet*. Suomen ilmastopaneelin raportti 2/2021.) Lisäksi voidaan todeta, että tärkeitä, tietopohjaa tuottavia hankkeita on valmistumassa vuoden 2022 loppuun, kuten Luonnonvarakeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen hanke *Poronhoidon muutokset ja sopeutumiskeinot eri maankäyttömuotojen ristipaineessa* ja Lapin yliopiston Arktinen keskuksen, Ilmatieteen laitoksen, Luonnonvarakeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen *Porotalouden sopeutuminen ilmastomuutokseen – miten haitalliset vaikutukset voidaan minimoida?*

Suomen ilmastopaneelin em. raportti ilmastomuutokseen sopeutumisesta ja sen alueellista ulottuvuudesta alleviivaa mm. saamelaisten osallisuuden lisäämisen sekä suunnitelmallisen, perinteisen tiedon haltijoiden, tutkijoiden viranomaisten ja saamelaisten edustuselinten yhteisen sopeutumistyön tärkeyttä. Saamelaiskäräjät esittääkin, että saamelaisten ilmastomuutoksen sopeutumisohjelman toteuttamiselle asetetaan suunnitelmassa konkreettisempia askelmerkkejä. Saamelaiskäräjät on tässä lausunnossa tehnyt tähän liittyviä ehdotuksia. Arktisen politiikan strategiaan 2021 on kirjattu, että kansallisen sopeutumis suunnitelman päivittämisen yhteydessä selvitetään ehdotusta saamelaisten ilmastomuutoksen sopeutumisohjelman laatimisesta. Saamelaiskäräjät pitää asiassa toistaiseksi tehtyä selvitystyötä erittäin suppeana.

Muut huomiot suunnitelmaluonnoksesta

Kansallisen ilmastomuutokseen sopeutumis suunnitelman 2030 tulee käsittää yksilöityjä toimenpiteitä saamelaisten ilmastomuutokseen sopeutumisen turvaamiseksi, kuten yllä todettiin. Tämä ilmenee myös ilmastolain (423/2022) kansallista ilmastomuutokseen sopeutumis suunnitelmaa koskevan 10 §:n 1 mom. kohdista 1–4 sekä ilmastolain ja ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän tavoitteista, etenkin ilmastolain 2 §:n 3 mom. kohdan 2 mukaista tavoitteesta turvata osaltaan saamelaisten edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Maa- ja metsätalousministeriö ja Saamelaiskäräjät ovat tavanneet 30.8.2022 keskustellakseen valmisteltavan olevasta suunnitelmasta. Saamelaiskäräjät edellytti tapaamisessa, että kansallista ilmastomuutokseen sopeutumis suunnitelmasta neuvotellaan saamelaiskäräjistä annetun lain 9 §:n mukaisesti. Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvotteluelvelvoite ei ole uusi eikä se ole sidoksissa ilmastolain (423/2022) kirjauksiin.

Tuomas Aslak Juuso
puheenjohtaja

Tiina Lovisa Solbär
vs. ympäristösihteeri

Lausunnosta päätti puheenjohtaja 14.10.2022. Lausunnon valmisteluun on osallistunut elinkeinosihteeri Laura Olsén-Ljetoff.

Lisätietoja antaa puheenjohtaja Tuomas Aslak Juuso, tuomas.juuso@samediggi.fi, puh. 040 687 3394.